

НОВИЙ СВІТ: ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК

ΦΟΥΤΥΡΟШОК

«Ви прокидаєтеся вранці і виявляєте, що світ, який довгі роки сприймався як фон вашого життя, перемінився. Все, до чого ви звикли, стає зовсім іншим. Причому в рекордні терміни, буквально щомиті. Скажімо, ще торік цей день вважався великим святом. Ви сиділи біля екрана і дивилися демонстрацію. Вам дзвонили друзі, листоноші приносили листівки. Цей день все ще вважається святом. Однак ніхто не дзвонить, не вітає. Залишилася одна проформа. Навіщо вона?

Ви йдете в магазин і вас вражає, як вирости ціни.

Ні, можна звикнути, що цей день зовсім не свято, але такі ціни... Хто міг передбачити, що пучок цибулі... Або, припустимо, баночка з вазеліном... Пора б, напевно, змиритися, адже попереду ще безліч випробувань. Але душа не встигає за змінами. Світ здається ворожим і лякає незбагненим.

Змістилися всі уявлення. Знайома назвала дурепою приятельку, яка вступила до аспірантури. Підземний перехід приголомшує вас звуками акордеона. Ви уповільнюєте крок. Кілька місяців тому ви бачили цього музиканта на обкладинці модного ілюстрованого журналу... Увечері на екрані з'являється телевізійний ведучий і коментує обвальний крах рубля. Шахтарі перекривають залізничні магістралі. Вчителі та професори шукають роботу в комерційних кіосках.

Кажуть, що вовка може вразити інфаркт, якщо простір, на якому він мешкає, раптом виявиться звуженим. А що відбувається з людиною, яка раптом дізнається, що не може з'явитися в іншому районі, де живуть люди іншої національності? Враз змінилися всі цінності. Вчитель часом не знає, що він повинен тепер розповідати дітям - часи змінилися. Вчений вражений тим, що втратив суспільний статус. Робочий, ще недавно перспективного підприємства, несподівано виявився безробітним. Червоний директор, тричі орденоносний, все ще сподівається, що все повернеться на колишній курс. Однак надії стає все менше...

Стрімко руйнується звичний уклад життя, відходить у минуле те, що ще недавно було сенсом нашого буття. Змінюються орієнтації. Політичні домашні чвари обертаються кривавими розправами. Людина залишається самотньою перед майбутньою невідомістю.

Людство може загинути не від того, що виявляться вичерпаними кладові землі, вийде з-під контролю атомна енергія або загине понівечена природа. Люди вимруть через те, що не витримають психологічних навантажень.

Футурошок характеризується раптовою, приголомшуючою втратою почуття реальності, вміння орієнтуватися в житті, викликане страхом перед близьким прийдешнім. Ще до початку XXI ст. мільйони звичайних фізично здорових і психічно нормальних людей раптово зіткнулися лицем в Лице з майбутнім. Чи зможуть вони пристосуватися до тиску подій, знань, науки, техніки, різного роду інформації, які все більш посилюються? Чи не призведе це до серйозних соціальних і психологічних наслідків?»

Елвін Тоффлер «Шок майбутнього», 70-ті роки XX ст.

«Доки ми думаємо про них як про окремі зміни і випускаємо з уваги їх включеність у процес більш великого масштабу, доти ми не можемо знайти послідовну і ефективну відповідь на пов'язані з ними проблеми. Якщо ми діємо як індивіди, то наші рішення цих проблем залишаються безглуздими або саморуйнівними. Виступаючи в ролі урядів, ми, спотикаючись, рухаємося від кризи до краху і входимо в майбутнє, хитаючись, без ясного плану, без надії, без будь-якого передбачення. Не володіючи загальною схемою, необхідною для розуміння зіткнення сил, що діють в сучасному світі, ми подібні на корабельну команду, що потрапила в шторм і намагається просуватися серед небезпечних рифів без компаса і карти. Перебуваючи серед воюючих один з одним вузьких фахівців, занурених у вир фрагментарних даних і ретельного, нічого не пропускаючого аналізу, ми повинні визнати, що синтез в цій ситуації не просто корисний, - насправді йому належить вирішальна роль».

Елвін Тоффлер «Третя хвиля», 80-ті роки ХХ ст.

РЕВОЛЮЦІЯ В СЕРЦІ

НОВИЙ СВІТ

Ми всі в одному човні. Одна глобальна економіка. Наші долі разом піднімаються і разом опускаються. ...На нас лежить колективна відповідальність за здійснення більш стабільного і більш процвітаючого світу - світу, в якому кожна людина в кожній країні зможе повністю реалізувати свій потенціал.¹

Крістін Лагард, директор-розпорядник
Міжнародного валютного фонду (МВФ)

Впродовж тисяч років і до останнього часу людство розвивалося у твердій впевненості, що наші діти будуть жити краще за нас². Це давало нам сили йти вперед. Сьогодні майбутнє вже не уявляється нам у рожевому світлі, і немає нічого, що вабило б нас за горизонт. Створюється враження, що людство заблукало.

Перша ознака того, що ми збилися з шляху, - це економічне становище. Починаючи з 2008 року світ перебуває в затяжній економічній кризі. І ще гірше: перспективи виходу з нього вельми туманні. Як застерігає один з найавторитетніших економістів світу Нуріель Рубіні, що свого часу передбачив наступ глобальної кризи, «в короткостроковій перспективі нам необхідні великі стимулюючі заходи, інакше нам загрожує нова велика депресія»³. З ним погоджується відомий фінансист і інвестор Джордж Сорос, який вважає, що світова фінансова система перебуває на межі економічного колапсу⁴. А сер Мервін Кінг, керуючий англійським банком, підсумовує: «Це найсерйозніша фінансова криза, яку ми спостерігаємо принаймні з 1930-х років, якщо взагалі не за всю історію»⁵.

Самі того не бажаючи, ми перейшли з ситуації, коли кожен гребе у своєму маленькому човні, до ситуації, коли ми всі гребемо в одному глобальному човні і повністю залежимо один від одного. Практично це означає, що якщо ми всі не погодимося, в якому напрямку плисти, наш човен не зрушить з місця або в кращому випадку буде рухатися безладно. Уявіть собі мільйони людей, кожен з яких намагається гребти у своєму напрямку. Наслідок процесу ми спостерігаємо зараз як зниження темпів світового розвитку. При цьому у нас немає ні можливості повернутися в колишній ізольований стан, ні звільнитися від сковуючих нас по руках і ногах зв'язків.

Зв'язок між людьми в усьому світі в останні десятиліття надзвичайно зріс. Глобалізація створила зливу товарів, послуг, інформації і людей з одного місця в інше і стиснула світ до розмірів «глобального села».

Проблеми японської автомобільної промисловості чудово демонструють, що означає глобалізація в сучасному світі. Землетрус і цунамі, що обрушилися на Японію в березні 2011 року, порушили ланцюжок виробництва та експорту автомобілів і комплектуючих частин. Як наслідок цього, з одного боку, ціни на японські автомобілі, в тому числі і на російських ринках, підскочили на десятки і навіть сотні відсотків. З іншого боку, труднощі японських концернів були негайно використані дихаючими їм у потилицю конкурентами⁶.

Ще один приклад взаємозалежності держав - це фінанси. Завдяки швидкій реакції фондових бірж і фінансових механізмів на економічні та політичні події, фінансовий ринок став найяскравішим виразником глобалізації та інтеграції сучасного світу. Він є наочним показником взаємозалежності держав і фінансових структур. Державні облігації, куплені

іншими країнами, пов'язують національні економіки - а насправді й цілі країни - нерозривними путями.

Раніше світ представляв собою безліч не пов'язаних між собою елементів, але зростаюча мережа глобальних зв'язків настільки скоротила відстані між нами, що в один прекрасний день ми виявили себе існуючими в новому, крихкому і непередбачуваному світі.

Відомий англійський соціолог Ентоні Гідденс у своїй книзі резюмує: «погано це чи добре, нас заштовхують в рамки глобального порядку, суть якого ніхто по-справжньому не розуміє, але вплив відчуває на собі кожен»⁷.

Щоб вижити в сучасному світі, ми повинні рахуватися з його глобальною та інтегральною природою в тому вигляді, в якому вона постає перед нами. І тут нам на допомогу приходить наука. Виявляється, в інтегральних системах немає нічого нового. Вся природа складається з таких систем. Людський організм - аналогія, яка супроводжуватиме нас протягом всієї книги, - це прекрасний приклад такої системи. Всі органи і системи нашого організму пов'язані один з одним і взаємодіють у повній гармонії. Кожна клітинка і кожен орган тіла чітко знають свої функції і виконують їх в ім'я існування всього організму: легені поглинають кисень для всього організму, серце качає для нього кров, а печінка фільтрує її для загального блага. В той же час кожен орган нашого тіла є також і споживачем, який отримує від організму все необхідне для свого функціонування. Проте сенс існування кожного органу - не егоцентричний: він існує не заради власної вигоди, а для користі всього організму в цілому. Органи є частинами одного цілого, яке тільки разом взяте утворює єдиний, досконалий і правильно функціонуючий організм. Поза зв'язком з цим цілим неможливо було б зрозуміти сенс і мету існування кожного органу.

Речовини, що входять в кожен орган від всього організму в цілому, дозволяють цьому органу функціонувати, виконуючи свою конкретну роль по відношенню до організму, і реалізовувати закладений у ньому потенціал, віддаючи результати своєї діяльності всій іншій системі. Це і є основною умовою спільного існування. Якщо ж одна з систем організму не функціонує правильно, організм приходить у стан, званий «хворобою». Затяжна хвороба або загострення може призвести до колапсу всієї системи і смерті організму. Глобалізація суспільства і зміни, що відбуваються у світі впродовж останніх десятиліть, свідчать про те, що людство поступово стає інтегральною системою, такою ж, як інші природні системи. Ось чому закони, що визначають взаємодію окремих частин у природних системах, тепер починають діяти і в людському суспільстві. Ми не можемо більше не помічати або ігнорувати ці закони. Ми не можемо жити в постійно наростаючому полі кризи.

ВИХІД

Є

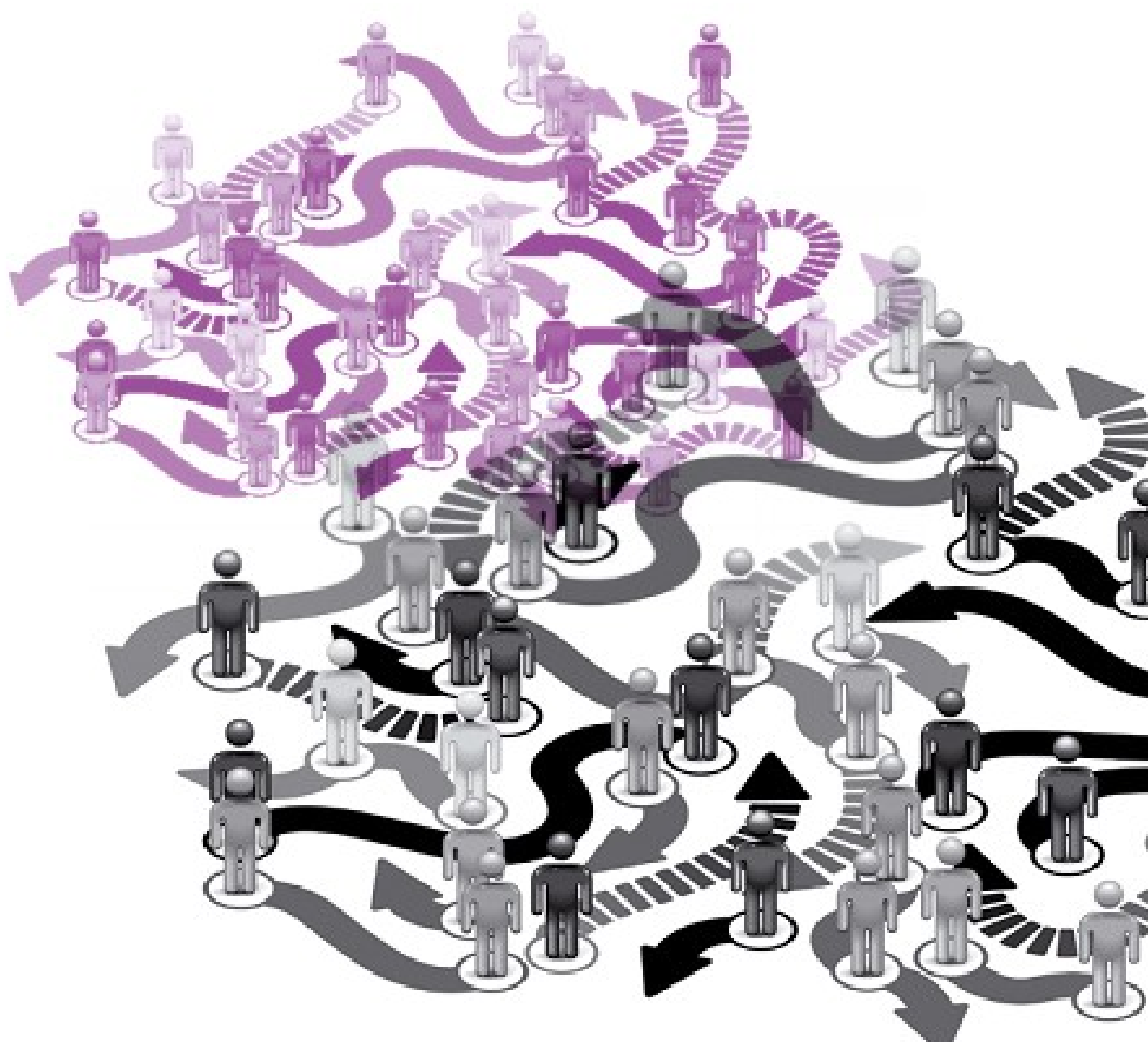

Успішний вихід з нинішньої кризи залежить в першу чергу і головним чином від здатності змінити самих себе і адаптуватися до нових реалій. Саме тому народи в усьому світі починають змінювати усталений образ своєї поведінки. Вони починають відчувати, що їхні уряди діють не так, як треба, і не в змозі вирішити їхні наболілі проблеми. Багато хто відчуває необхідність вийти на вулицю, щоб об'єднатися з тими, хто думає так само.

Сам факт об'єднання протестуючих приводить їх до певної відповідності до законів глобального світу. Саме ця відповідність надає рухам протесту таку силу, з якою не можуть не рахуватися уряди і режими. Однак для того, щоб домогтися справжнього успіху, ці рухи повинні весь час залишатися в стані гармонії з законами глобалізації. Будь-яке рішення, котре надає перевагу одному сектору або групі населення над іншими, настільки ж егоцентричне, як і вся нинішня система, і тому заздалегідь приречене на провал.

Сьогодні будь-яка група тиску, що захищає лише власні інтереси за рахунок інтересів інших, може лише посилити існуючу силову боротьбу і прискорити соціальну та економічну деградацію своєї країни. Новий стан світу змушує всіх нас - від простих громадян до можновладців - вирішувати свої проблеми, враховуючи інтереси один одного і ґрунтуючись на принципі взаємної відповідальності. Новий світ вимагає революції наших відносин - не революції насильницької, а революції в серці. Це має статися з кожним з нас окремо і з усіма нами в цілому.

ПРАКТИЧНИЙ ШЛЯХ

Всі речі суть частини єдиної системи, званої Природою.

Зенон Кітійський, давньогрецький філософ,
засновник стоїцизму.

Різницю між нашим сьогоднішнім станом і тим, куди нас прагне привести природа, можна проілюструвати на прикладі людського організму. Уявімо собі, що всі органи тіла раптом втратили зв'язок між собою. В цьому випадку вони просто перестануть виконувати свої функції. Замість того, щоб відчувати весь організм, кожен орган буде відчувати лише себе, рідного. Що тоді станеться з організмом, зрозуміло без пояснень.

Але ж це саме той стан, в якому ми перебуваємо сьогодні! Нас оточує безліч людей, але ми не відчуваємо, що всі ми є частинами одного живого організму. Проте, якщо кожен з нас почне піклуватися про інших, так щоб всі разом ми доповнювали один одного, досить імовірно, що з нами відбудеться той же процес, який відбувається при правильному з'єднанні частин живого організму. З'єднання клітин тіла породжує більш високий рівень буття, що якісно відрізняється від суми його складових частин, - наділений почуттям і розумом людський організм. Подібно до цього наше об'єднання і взаємна відповідальність повинні вивести нас на новий, гармонійний рівень розвитку людського суспільства.

Діти, намагаючись зібрати пазл, ростуть і розвиваються. Аналогічно цьому ми повинні спробувати уявити собі, у чому має полягати наш майбутній стан, і разом намагатися його побудувати. Ми повинні намагатися робити це знову і знову, поки у нас не вийде. Нам надається можливість справжньої творчості. Зі світу, в якому все життя - боротьба, ми зможемо перейти в світ взаємного доповнення та взаємного збагачення.

Проте виникає запитання, як цього досягти. Як практично перейти від сьогоднішнього стану, коли кожна людина дбає лише про себе, до стану, коли всі піклуються про всіх? Як змінити напрям природного пориву нашої егоїстичної природи, яка завжди тягне «на себе», «під себе», на «від себе», до інших? Пам'ятаєте, як у Висоцького: «Землю тягнемо зубами за стебла на себе, під себе, від себе!»? Причому зробити це не на кілька секунд, а щоб це стало нашим постійним способом сприйняття світу. Відповідь лежить у площині зміни системи суспільних цінностей.

Якщо ми вивчимо мотиви нашої поведінки, то виявимо, що найчастіше за нашими вчинками ховається бажання заслужити схвалення оточуючих нас людей. Схвалення суспільства окрилює нас, а його відсутність або осуд викликають засмучення або сором. Тому ми прагнемо діяти у відповідності з тими цінностями, які підказує нам суспільство.

Звідси випливає, що в той момент, коли нам вдасться змінити систему цінностей суспільства, в якому ми живемо, так, щоб такі цінності, як відповідальність і турбота один про одного, стали наріжним каменем, - коли суспільство почне транслювати нам ці цінності, будь-кому не важко буде змінити своє ставлення до ближнього.

Коли суспільство буде цінувати людей згідно їх внеску в нього, люди будуть природним чином прагнути піклуватися про нього і діяти на його благо. Так, якщо знаки пошани та громадські нагороди будуть присвоюватися не за той чи інший вид діяльності, а тим, хто справді дбає про суспільство, люди поступово стануть розглядати це як позитивну модель поведінки.

Не нейтральність потрібна від нас, а згуртування - згуртування загальної поруки, взаємної відповідальності, взаємодії... на це націлена робота з виховання серед нашої молоді, а ще більше серед дорослих.

Мартін Бубер, філософ і педагог

Сучасні дослідження і наш життєвий досвід доводять, що «моє сьогоднішнє середовище - це моє завтрашнє «я». Іншими словами, оточення формує людину. А якщо ми є продуктом нашого оточення, якщо ми хочемо, щоб з нами відбулася яка-небудь зміна, вона повинна перш за все відбутися з суспільством, яке нас оточує. Тому в той момент, коли ми побудуємо суспільство, що визнає цінність взаємної відповідальності, ця цінність автоматично підніметься і в очах кожного з нас.

Що ж потрібно зробити, щоб це сталося?

Один із способів - звернутися до експертів, таких як Крістакис і Фаулер, які, як і ми, вже виявили нову тенденцію, і запропонувати їм «дружити», тобто об'єднатися і створити центральний роз'яснювальний орган, відповідальний за впровадження нових цінностей в існуючі системи виховання, освіти і культури. Ясно, що буде потрібно створювати новий контент, який дозволить нам усім, від малого до великого, поступово познайомитися з новим світом і, обумовленою ним, новою системою стосунків.

Зрозуміло, треба буде заново будувати програми навчальних закладів усіх рівнів - від дитячих садків і до університетів. Не виключено, що доведеться виділяти спеціально відведений робочий час, щоб люди могли знайомитися з новим світом і правилами його гри «без відриву від виробництва». Паралельно з цим необхідно буде розробляти способи роз'яснення, що апелюють до безпосереднього живого досвіду учасників.

Сюди відносяться семінари, ігри для дорослих і дітей, свята, фестивалі і будь-які інші акції, здатні дати людям відчуття ідеї нового світового устрою. Нам доведеться викликати на допомогу всю людську культуру, всі види мистецтв - все, що допоможе включити почуття і уяву і дасть людям відчуття, який величезний потенціал насолоди, щастя і радості закладений у нашому об'єднанні. З часом ми зможемо спостерігати, як між нами поступово виникають якісь нові, спільні для всіх, все наростаючі хвилі тепла і доброти...

Ще один потужний інструмент - це суспільна дискусія. Такі дискусії дозволять обговорити і виявити відсутні або «неправильні» системи і процеси, які для успішної реалізації принципів взаємної відповідальності потрібно буде створювати або реорганізувати. Подібні дискусії можуть проводитися на будь-яких рівнях людських відносин - починаючи від сім'ї, двору, робочого колективу чи бізнесу і закінчуючи рівнем країни або навіть міжнародною ареною. Місце проведення таких дискусій може бути від вітальні у вашому будинку і конференц-кімнати на роботі до міської площі, будь-якого медіа-форуму, парламенту або навіть ООН.

Головний принцип таких дискусій простий: ми намагаємося прискорити процеси і вирішити проблеми на основі принципів взаємної відповідальності. Йдеться про справжнісінький процес одужання, в ході якого має змінитися робота всіх найважливіших існуючих механізмів - таких, як промисловість і виробництво, торгівля, охорона здоров'я, освіта, банки, урядові установи.

Припустимо, яке-небудь підприємство вирішить перейти на наступний щабель і пройти процес адаптації до нового світу. Воно запросить фахівця, який познайомить працівників з ідеями взаємної відповідальності і допоможе їм разом придумати, як на практиці впровадити ці ідеї в повсякденний робочий процес. Результат такої допомоги ззовні може бути дуже істотний. Йдеться про поліпшення відносин між працівниками, зростання задоволеності роботою і колективом, поліпшення виробленої продукції або послуг, позитивні зрушення у відносинах з постачальниками і замовниками і так далі. Хочемо ми того чи ні, логіка розвитку «кризи» призведе до скорочення зайвого виробництва і до усвідомлення того, що значній частині населення світу просто немає місця на ринку праці. Що ж в такому випадку будуть робити безробітні? Сидіти вдома і занурюватися в депресію? Але ж таким чином суспільство дуже швидко прийде в занепад, ситуація стане вибухонебезпечною і вийде з-під контролю! Вихід полягає в наступному: ті, хто виявилися незатребуваними на ринку праці, мають бути включені в навчальний процес, який гарантуватиме їм певну стипендію. Ці люди будуть вивчати новий світ і знайомитися з необхідністю прийти до взаємної відповідальності в суспільстві і до рівноваги з природою. Слухачі здобудуть реальні інструменти, які надалі дозволять їм утримуватися в рамках збалансованого місячного бюджету і гарантують стабільність в сім'ї. При цьому, особливу увагу буде приділено ролі батьків. Не обмежуючись теорією, навчання буде включати найрізноманітніші практичні справи, що навчатимуть людей основних навичок, необхідних для виживання в інтегральному світі, - таких, як суспільна солідарність, врахування інтересів інших і охорона навколишнього середовища.

Навчальний курс буде мати статус зайнятості і, як варіант, може бути пройдений у віртуальному середовищі навчання. Частина часу при необхідності, як давно вже запропонував У.Бек може бути присвячена суспільно-корисним роботам⁹. Очевидно стипендія виплачуватиметься лише за умови, що людина буде дотримуватися встановлених суспільних та навчальних норм. З часом частина слухачів курсу почне самостійно виробляти контент нового типу - писати статті, знімати фільми, придумувати ігри та тренінги і навчати інших. Адже в кожній людині закладено щось індивідуальне, притаманне тільки їй одній і робить її внесок у суспільство унікальним. Поступово все більше і більше людей розкриють в собі творчий потенціал виробництва контенту та виховання цінностей нового світу. Вони внесуть свій внесок у поширення і впровадження нових цінностей по всьому світу.

Таким чином виникне рівновага між тими, хто виробляє для нас те, без чого дійсно не можна обійтися, тими, хто піклується про процвітання суспільства і сприятливу атмосферу в ньому. Замість того, щоб половина людства впала в вимушене неробство, безвихідь і депресію, люди отримають можливість займатися соціальною творчістю і моральне задоволення.

Дивлячись вперед, можна з упевненістю сказати, що через кілька років життя буде виглядати зовсім інакше. Сьогодні людям ніколи жити. Ми живемо на бігу, з роботи прямо в ліжку і так по колу. Це сучасне рабство. Але коли виробництво скоротиться і нам не треба буде працювати так багато годин, звільниться дорогоцінний час, який ми зможемо вкласти в розширення нашої свідомості і в розвиток суспільного життя іншого, нового типу. І тоді почнеться справжнє зростання - зростання по-справжньому добрих відносин між нами.

РАЗОМ МИ ПРИСКОРИМО ЗМІНУ

*Ми ніякою мірою не чужі один одному, і нас пов'язує спільна доля.
І цей бурхливий час повинен ще сильніше згуртувати нас разом¹⁰.*

Крістін Лагард, директор-розпорядник Міжнародного валютного фонду (МВФ)

Це означає, що зміни, про які ми говоримо, не такі вже нереальні, як це може здатися. Інтернет (а точніше кажучи, соціальні мережі) дозволяють ідеям поширюватися сьогодні світом з колосальною швидкістю. Якщо ми почнемо говорити про те, що потрібно об'єднатися над нашими розходженнями в ім'я нашого спільного світлого майбутнього, пробуджуючи все більше і більше людей, сучасна технологія зможе миттєво донести цю ідею до великої маси людей. Величезна кількість людей, помножена на крихітну зміну в кожному з них, приведе до результатів гігантського масштабу. Завдяки мережам, що сьогодні нас об'єднують, цей результат буде безперервно множитися знову і знову. Зрештою, як доводять Крістакис, Фаулер та інші вчені, ми всі пов'язані в одну величезну мережу - нашими бажаннями, нашими думками та ідеями. Кожна людина, усвідомлює вона це чи ні, впливає на всіх інших. Завдяки цьому у нас є можливість створити ефект позитивного сніжного клубка, який буде весь час зростати і посилюватися. Разом ми запустимо двигун величезної людської машини, яка потім буде працювати самостійно, завдяки своїй власній інерції просуваючи ідею взаємної відповідальності. Взаємна відповідальність схожа на кулю, зростаючу за рахунок об'єднання протилежностей. Так, ми різні, у нас різний менталітет, характер і звички. Так, наші думки не збігаються. Але всі ми розуміємо, що життя змушує нас об'єднуватися.

Багато дрібниць стали важливими речами завдяки правильній рекламі.

Марк Твен

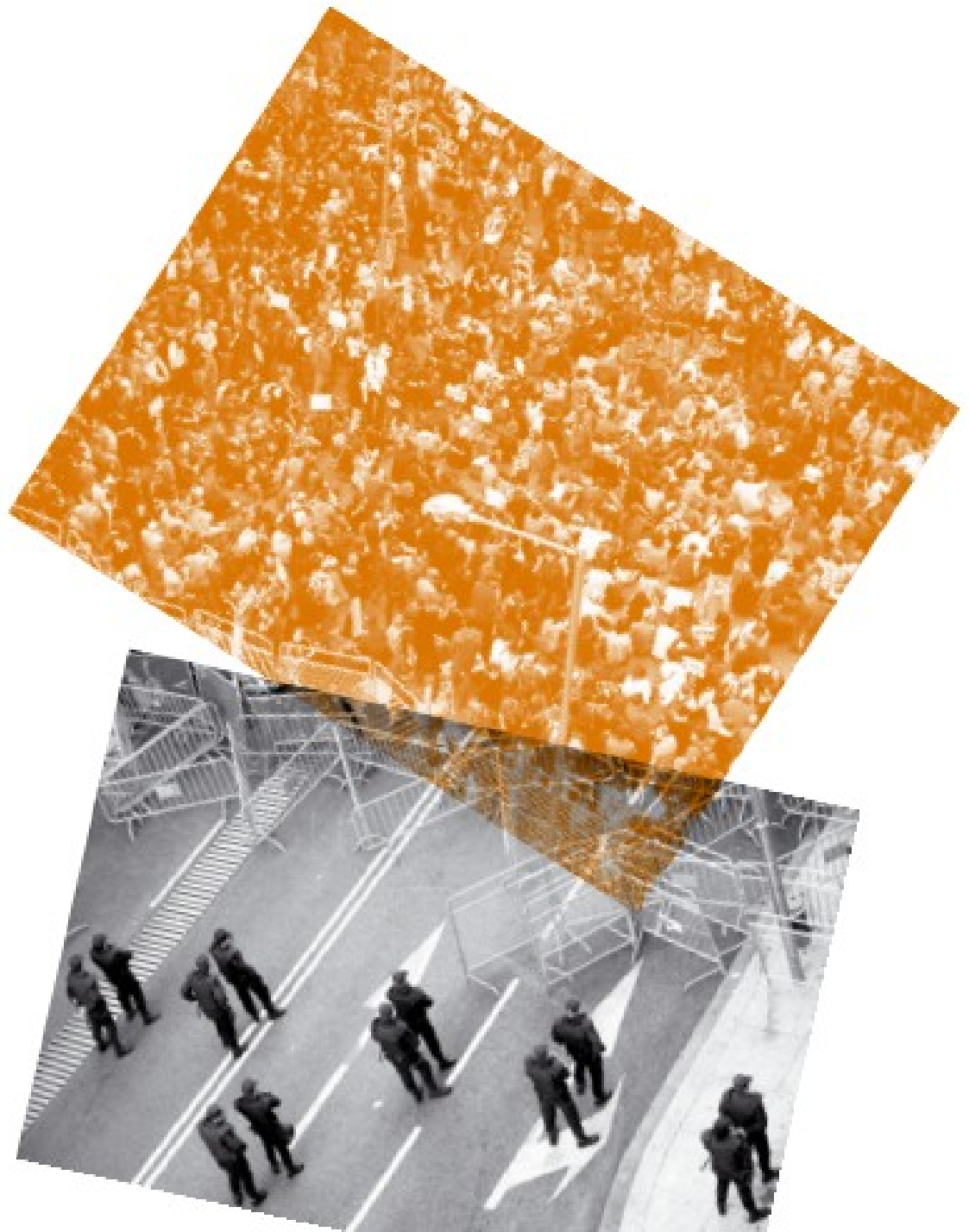
Суспільство, що транслює значення взаємної відповідальності як універсального закону життя і секрету успіху в новому світі, не тільки сприятиме нашому розумінню цих речей, але й призведе до того, що ми захочемо на практиці рахуватися один з одним. Аналогічним чином на нас діє реклама, поступово збуджуючи внутрішню потребу і бажання мати рекламований товар, поки ми не дозріваємо настільки, що самі поспішаємо його замовити. Всі обговорюють і розхвалюють його, і врешті ми теж приходимо до висновку, що нам потрібно його купити. Здається, сам час велить нам скористатися рекламою взаємної відповідальності як універсального засобу.

Систематична і послідовна побудова суспільства з новою свідомістю дозволить кожному з нас розвинути інтегральне сприйняття реальності. Замість поділу на «Я» і «всіх інших» ми поступово почнемо бачити дійсність як «ми». Не як сьогодні - тільки і виключно крізь призму власної вигоди, - а крізь призму загального блага. Наш горизонт розшириться від

суто особистого до загального. У нас з'явиться новий розум, нові почуття і новий погляд на речі. Можна сказати, що побудова такого суспільства і є реалізацією нашого призначення як людства - людства, що є інтегральною частиною природи і що піднялося на новий щабель усвідомлення самих себе і всього всесвіту. Зміни, про які ми говоримо, не такі вже й нереальні, як це може здатися.

Інтернет, а точніше кажучи, соціальні мережі, дозволяють ідеям поширюватися сьогодні по світу з колосальною швидкістю. Якщо ми почнемо говорити про те, що потрібно об'єднатися над нашими розходженнями в ім'я нашого спільного світлого майбутнього, пробуджуючи все більше і більше людей, сучасна технологія зможе миттєво донести цю ідею до великої маси людей. Величезна кількість людей, помножена на крихітну зміну в кожному з них, призведе до результатів гігантського масштабу. Завдяки мережам, що пов'язують нас сьогодні, цей результат буде безперервно множитися знову і знову. Зрештою, як доводять Крістакис і Фаулер, і інші вчені, ми всі пов'язані в одну величезну мережу¹¹ - нашими бажаннями, нашими думками та ідеями. Кожна людина, усвідомлює вона це чи ні, впливає на всіх інших. Завдяки цьому у нас є можливість створити ефект позитивної снігової кулі, яка буде весь час зростати і посилюватися. Разом ми запустимо двигун величезної людської машини, яка потім буде працювати самостійно, завдяки своїй власній інерції просуваючи ідею взаємної відповідальності.

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Люди в основі своїй є соціальними істотами. Вони оцінюють свій добробут, ґрунтуючись на тому, що вони бачать навколо себе, а не тільки на деякому абсолютному стандарті.¹²

Кеннет Рогофф, професор Гарвардського університету,
колишній головний економіст МВФ

2011 ознаменувався хвилею громадянських протестів, що прокотилася по всьому світу. Протести, що почалися в Росії як рух за справедливі вибори, дехто поспішив порівняти з «арабською весною». Ті, хто більш обережний, як, наприклад, нобелівський лауреат Пол Кругман, порівнюють їх з соціальними протестами в США в 1960-х роках¹³. У що це виллється, покаже час, а ми лише зауважимо, що і той і інший рух призвів до дуже серйозних змін у своїх країнах, і навіть якщо хвиля пішла на спад, дракон, що дрімає - все ж дракон.

З одного боку, вимога прийнятних умов життя для всіх громадян абсолютно зрозуміла і природна; з іншого боку, державний бюджет - не бездонна бочка, і як не натягуй «трішкін кафтан», хтось завжди залишиться знедоленим. А жити в борг, збільшуючи бюджетний дефіцит, в ситуації, коли в усьому світі економічна криза і цілі держави на межі банкрутства, було б верхом безвідповідальності. Тим не менше гострота соціальних проблем очевидна. Як же бути?

Насамперед важливо зрозуміти, що проблеми, що виникають у сьогоденному світі, не можуть бути вирішені «випробуваними» старими методами. Хоча б тому, що саме ці методи їх і створили. Як сказав нев'янучий Альберт Ейнштейн, «неможливо вирішити проблему, залишаючись в рамках того способу мислення, який її і створив»¹⁴. Всі наші сьогоденні спроби виправити ситуацію схожі на спробу налагодити суперсучасний тонкий електронний прилад за допомогою величезного розвідного ключа. І хоча це інструмент гідний, в чомусь навіть гнучкий і багато разів виручав нас з біди, в цьому випадку він, мабуть, все-таки не підійде.

Тут слід мати на увазі, що економіка є прямим відображенням характеру наших взаємин, вираженим у грошовому еквіваленті. Розподіл ресурсів та соціально-економічна політика суспільства безпосередньо впливають із шкали цінностей цього суспільства і відносин між нами. Таким чином, економіка не є законом природи або точною наукою, подібною до фізики або хімії. Останнім часом це стає особливо ясно: адже найкращі економісти - як західні, так і російські - в один голос говорять про неспроможність науково розроблених економічних моделей. Так, нобелівський лауреат Джозеф Стігліц, в минулому шеф-економіст Світового банку, вважає, що «сьогодні в руїнах не тільки економіка, а й парадигма, що переважала на ринку протягом багатьох років до кризи. Точніше, їй варто було б бути в руїнах»¹⁵. Його думку продовжує відомий російський економіст Михайло Хазін, який вважає, що «та модель, в рамках якої все розквітало у середині 2000-х років, не повернеться вже ніколи. У всякому разі, протягом життя сучасних людей. Тому що дана модель, яка виникла майже 300 років тому як науково-технічний прогрес, зайшла в глухий кут і поступово закінчується»¹⁶.

Коли ми почнемо на практиці наближатися до тих змін в суспільстві, ЗМІ та системі

виховання, про які говорили в попередньому розділі, і наша свідомість теж почне змінюватися, ми зможемо сформулювати нову економічну концепцію, засновану на турботі один про одного і узгоджену із законами нового світу. Процес прийняття рішень і їх виконання, структура соціально-економічної системи, зв'язки між урядовими установами та політиками, між виконавцями і цивільним населенням - все це буде ґрунтуватися на відчутті взаємної відповідальності.

Інакше кажучи, правильно побудований порядок дій, який гарантує нам стабільне і безбідне існування, повинен починатися з роз'яснення необхідності взаємної відповідальності і з виховання в людях навичок існування в новому світі. На цій основі вже можна буде перевизначати і перебудовувати основні соціальні та економічні системи.

А що ж нам робити зараз, поки цей процес ще не завершився? Як вирішувати нагальні проблеми? Принцип взаємної відповідальності зобов'язує нас сісти за спільний стіл і дійти до згоди про допомогу тим з нас, хто не в змозі самотійно забезпечити необхідний мінімум для себе чи своєї родини.

Про те, як досягти такої угоди, ми скоро поговоримо, а поки що лише зауважимо, що однієї тільки роздачі грошей буде, безумовно, недостатньо. Турбота про благо суспільства зобов'язує дати людям основні життєві навички та навчити їх веденню збалансованого сімейного бюджету - так, щоб у підсумку кожен зміг робити це самотійно. Поєднання фінансування та системи тренінгів - це те «штучне дихання», яке дозволить нам безболісно пройти процес одужання.

ЯК ДОСЯГТИ ЗГОДИ

Представники всіх верств і груп населення повинні зібратися «за круглим столом»*. На них покладається величезна відповідальність. Вони повинні виступати в ролі глав нашої об'єднаної сім'ї. Без відчуття, що всі ми - члени однієї сім'ї, які зібралися за одним столом, неможливо прийти до справедливого вирішення.

Інша необхідна умова успіху круглого столу - це прозорість. Обговорення має проходити в прямому ефірі. Сварки і розбрат, сумніви і важкі рішення - все це має відбуватися на очах усього народу. Це буде реаліті-шоу, але реаліті-шоу нового типу. За круглим столом глядачі вирішують долю своєї родини, яка покладена на чашу вагів.

В нашій реальній дійсності і ми, глядачі, теж сидимо за круглим столом. Народу доведеться визначити, яку проблему слід вирішувати спочатку. Спільно, при загальній злагоді, поступаючись один одному. Мова йде про тривалий процес, який зажадає участі та розвитку загальної свідомості. Ні в кого не викликає сумніву, що цей процес не буде простим, але іншого шляху у нас немає: адже йдеться про виправлення самих підвалин нашого існування.

Тільки участь усіх «членів сім'ї» у прийнятті рішень може гарантувати успішне перетворення суспільства за принципом однієї великої родини. Дослідження показали, що участь людини в процесі прийняття рішень дозволяє їй розвинути позитивне ставлення і відчуття причетності до прийняття рішень.⁶³

Іншими словами, навіть якщо в результаті перевага буде віддана іншим соціальним групам, які більше потребують допомоги та підтримки, люди зрозуміють це рішення і

прийнуть його. Сьогоднішнє відчуття, що можновладці нас ігнорують, зміниться згодою і суспільною солідарністю.

Звідси випливає, що принцип круглого столу повинен буде з цього моменту супроводжувати нас у всіх наших рішеннях, ставши невід'ємною частиною системи управління державою і суспільством.

Ми повинні будемо постійно обговорювати наші проблеми, зважаючи їх на внутрішніх вагах, розміщуючи їх на шкалі пріоритетів і приймаючи спільне рішення про придатні способи надання допомоги та переказ коштів. Круглий стіл буде для нас наочним прикладом того, як на практиці стати однією сім'єю.

Разом з тим ми вважаємо за потрібне підкреслити, що уява про народ як про одну родину не зобов'язує нас відмовлятися від наших поглядів. Навпаки, будь-які думки та підходи вітаються. Якраз визнання того, що ми всі - одна сім'я, дозволяє нам зрозуміти, що в ній є місце і для «іншого» - для того, хто думає інакше, ніж ми. Важливість загального блага змусить нас в потрібний момент поступитися своїми позиціями. Після того як ми представимо свою позицію і зрозуміємо, що інша думка краще служить спільним інтересам, ми з легкістю приймемо цю іншу думку. Адже сім'я є сім'я, і її благо вище за все!

А справді, чому вся країна не може бути як одна сім'я? Адже саме в цьому сенс справжньої соціальної справедливості! Звичайно, спочатку ми зіткнемося з безліччю труднощів і протиріч. І все ж ми повинні будемо поступово і неухильно рухатися вперед, поки не прийдемо до спільного консенсусу. У підсумку відкрита дискусія не тільки дозволить нам вирішувати проблеми, ґрунтуючись на принципі суспільної згоди, але і стане істотним внеском у згуртування всього народу. А народу завжди не вистачає єдності, і відмінності - соціальні, майнові, національні - колють очі, особливо, коли йдеться про соціальну справедливість.

Насправді «круглий стіл» - це не тільки відкрита дискусія між рівними співрозмовниками. Це ще й безпрецедентний за своїм впливом виховний процес загальнонаціонального або - ширше - загальносвітового масштабу.

ВИГОДА ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ВЗАЄМНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Як говорилося вище, хочемо ми того чи ні, новий світ змушує нас прийняти принцип взаємної відповідальності. На перший погляд взаємна відповідальність може здатися ідеєю красивою, але дещо наївною і непрактичною. Тим не менше, як буде показано нижче, практична реалізація цього принципу дає дуже конкретні результати - як в суспільстві, так і в економіці. Зупинимось на трьох найбільш очевидних: позитивній атмосфері в суспільстві, збільшенні фінансового пирога і зменшенні вартості життя.

По-перше, сам факт обговорення позитивних суспільних цінностей вже створює **позитивну атмосферу**, яка є неодмінною умовою будь-якого зростання і процвітання. В повітрі повіє чимось новим, і серце кожного наповниться надією на краще майбутнє. В суспільстві, що заохочує такі цінності, як солідарність, почуття ліктя та облік взаємних інтересів, поступово формується тверда впевненість у відносинах між людьми. Ця впевненість не залежить від мого особистого майнового рівня, а викликана тим, що кожен з нас твердо

знає, що він не байдужий іншим людям. Тільки в такому надійному оточенні людина може не боятися, що хтось хоче її використати або ущемити її інтереси. А коли пропаде страх за наше майбутнє і за майбутнє наших дітей, почнеться справжнє благоденство та процвітання.

По-друге, взаємна відповідальність викличе збільшення «фінансового пирога». Уявіть собі на секунду, скільки непотрібних речей є у кожного з нас вдома. Коли кожен громадянин, підприємство, муніципалітет або урядова установа буде відчувати себе частиною однієї глобальної сім'ї, виявиться величезна кількість зайвих товарів, послуг, їжі, предметів побуту і так далі. Зайвий одяг, їжу та інше ми передамо для використання іншим людям, а фінансові надлишки, що утворилися, будуть спрямовані на покриття поточних потреб. Все це істотно скоротить необхідність в бюджетних добавках або в скороченнях в тому чи іншому секторі економіки. Подумайте про те, скільки надлишків можна буде знайти, якщо гарненько, причому відкрито, пошкребти по засіках у місцевих органах управління, громадських організаціях і урядових установах. До того ж: якщо при обговоренні бюджету представники різних секторів не «тягнутьимуть ковдру на себе», виходячи з принципу «сам про себе не подбаєш - ніхто про тебе не подбає», а будуть думати про те, як доповнити один одного, допомагаючи іншим, тут же звільняться величезні ресурси.

По-третє, атмосфера взаємної відповідальності призведе до зниження вартості життя. На сьогоднішній день ціна товарів і послуг визначається діловими структурами, які по своїй суті прагнуть тільки до одного - максимально збільшити свій особистий прибуток. В результаті ціни дуже завищені. Зростання суб'єктивної оцінки принципу взаємної відповідальності в суспільній свідомості призведе до того, що ці організації будуть більше приймати в розрахунок загальне благо, що в підсумку призведе до загального зниження вартості життя для всіх нас.

Якщо громадськість і економічна преса будуть прославляти не того, хто цього року заробив більше за всіх, а того, хто зробив найбільший внесок у суспільство, амбіції людей природним чином попрямують в позитивне русло і будуть сприяти загальному процвітання.

Вже сьогодні існує безліч прикладів того, що бізнес може бути заснований на позитивних цінностях. Ось що пише з цього приводу в «Независимой газете» британський підприємець Чарльз Бренсон, засновник корпорації Virgin Group, яка включає в себе понад 360 компаній: «Я закликаю керівників компаній змінити підхід до ведення бізнесу: припинити гонитву за прибутком заради прибутку і направити зусилля на те, щоб приносити користь суспільству і навколишньому середовищу. Багато людей зацікавилися концепцією, яку ми назвали «Capitalism 24902»*, але деякі вважають, що це недосяжно, оскільки єдино можливий мотив - це саме прибуток. Але вони, як ніколи, далекі від істини. Це не поступка собі в збиток, а швидше найбільш надійний спосіб забезпечити процвітання вашої компанії в довгостроковій перспективі»¹⁷. Далі у статті Бренсон розповідає про одну з компаній, до якої інвестує його фонд. Це фірма з опріснення води, що постачає «питною водою великих клієнтів, у яких немає коштів для будівництва власних опріснювальних заводів і які не готові самі займатися їх обслуговуванням»⁶³. Компанія Seven Seas є «одним з найбільших незалежних виробників прісної води в Карибському регіоні» і успішно поєднує свою благородну місію з процвітаючим бізнесом.

З усього вищесказаного слідує, що взаємна відповідальність не є чисто абстрактним

поняттям, а може приносити дуже конкретні гроші. Дуже багато дуже конкретних грошей. Взаємна відповідальність - це гігантська економічна та соціальна цінність, і саме в ній криється рішення наших наболілих проблем – як матеріальних, так і психологічних.

Ми повинні зрозуміти, що вимога соціальної справедливості заснована на відчутті нерівності. «Я», приховане глибоко всередині людини, ніколи не дасть їй погодитися з тим, що вона у чомусь нижча за інших, стерпіти, що хтось ставиться до неї зневажливо, не рахується з нею або ні за що її не має. Цей внутрішній дискомфорт не може бути компенсований тільки грошима. Тут потрібно інше: людське ставлення. Якщо ми не побудуємо нове суспільство, в якому кожен відчуватиме, що він важливий, що до нього прислухаються і про нього піклуються, що він на рівні з іншими за своїми можливостями, почуття обурення буде весь час накопичуватися, поки в один чудовий момент цей налив не прорветься. Прикладів того, як це відбувається, досить в найближчій історії людства.

Як ми бачимо, на карті стоїть наше майбутнє. При цьому рішення є, і воно полягає в зміні шкали суспільних цінностей і в створенні системи здорових відносин між людиною і її ближніми, між державою та її громадянами. Принцип взаємної відповідальності приведе нас до справжньої соціальної справедливості і тому він є запорукою стабільності і процвітання. Взаємна відповідальність не тільки гарантує наше економічне благополуччя: вона поверне нам впевненість в завтрашньому дні, а разом з ним – спокій і радість життя, яких нам бракує.

ПРИМІТКИ

1. Звернення Крістін Лагард до Міжнародного Фінансового Форуму 2011.- Пекін, 9.11.2011.
<http://www.imf.org/external/np/speeches/2011/110911.htm>
2. *Тобі Хелм*. Більшість англійців вважає, що діти будуть жити гірше ніж їхні батьки - опитування громадської думки.- Газета «Гардіан» 2.12.2011.
<http://www.guardian.co.uk/society/2011/dec/03/britons-children-lives-parents-poll>
3. Газета.ru, 7.09.2011
<http://www.gazeta.ru/financial/2011/09/07/3758953.shtml>
4. *Бренда Кронін*. Сорос: світова фінансова система на межі краху. - Економіка реального часу. «Уолл-Стріт Джорнал», 01.12.2011. //англ. мовою.
http://blogs.wsj.com/economics/2011/12/01/soros-world-financial-system-on-brink-of-collapse/?mod=wsj_share_twitter
5. Бі-Бі-Сі. Moody's знизило рейтинг великих британських банків.- 7.10.2011.
http://www.bbc.co.uk/russian/business/2011/10/111007_uk_banks_rating.shtml
6. *А.Полунін*. Євро стало Сталінградом. Поки для Німеччини. - Вільна преса, 14.11.2011.
7. *Хавьєр Солана та Даніель Іннераріті*. Нова граматика влади.- Project Syndicate, 2011.
<http://germania.germaniaplus.de/2011/08/02/xaver-solana-i-daniel-innerariti-novaya-grammatika-vlasti/>
8. *М. Бубер*. Нація і народ: есе про поточні події.
9. Див.,наприклад: *Ульріх Бек*. Безробітний капіталізм. - Der Spiegel № 20, 1966 року, S. 140-146 //російський переклад:
<http://www.academy-go.ru/Site/GrObsh/Publications/Beck2.shtml>
10. *Крістін Логард*. Шлях вперед - діяти зараз і діяти разом. МВФ. 23.09.2011 // англ.

<http://www.imf.org/external/np/speeches/2011/092311.html>

11. Див. статті про дослідження Альберта-Ласло Барабаш: *Сергій Карелов*. Вчені розраховали хто і як зможе маніпулювати суспільством. – Slon. 31.08.2011/

http://slon.ru/future/uchenye_rasschitali_kto_i_kak_smozhet_manipulirova-652958.xhtml

А також: *Сергій Карелов*. «Теорія відносності XXI століття» формується на наших очах. 22.08.2011.

<http://blog.witology.com/?p=727>

12. *Кеннет Рогофф*. Переосмислення імперативу зростання. – Project Syndicate. 02.01.2012.

<http://www.project-syndicate.org/commentary/rethinking-the-growth-imperative/russian>

13. *Петро Канаєв*. «Згадайте великі часи протестів у 1960-х» - Пол Кругман оцінив соціальні протести в Росії для «Газеты.Ru».

<http://www.gazeta.ru/financial/2012/01/23/3972213.shtml>

14. Цитати А.Енштейна в оригіналі німецькою мовою дивись:

<http://de.spiritualwiki.org/Wiki/AlbertEinstein>

15. *Джозеф Стієліц*. Економісти винні в кризі, але є шанс виправити справу. - Газета «Ведомости». 20.08.2010. //переклад статті з Financial Times

http://www.vedomosti.ru/finance/analytics/18653/ekonomisty_vinovaty_v_krizise_no_est_shans_ispravit_delo

16. Дивись програму «Особлива думка» з Ігорем Гмизою на «Радио России» - 15.02.2012.

<http://www.radiorus.ru/news.html?id=587722>

17. *Річард Бренсон*. Нові бізнес-рішення для спраглої планети - «Независимая газета». 03.04.2012

http://www.ng.ru/branson/2012-04-03/2_branson.html

**ФУТУРОШОК
РЕВОЛЮЦІЯ В СЕРЦІ**

НОВИЙ СВІТ

ВИХІД Є

ПРАКТИЧНИЙ ШЛЯХ

РАЗОМ МИ ПРИСКОРИМО ЗМІНУ

СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ

ЯК ДОСЯГНУТИ ЗГОДИ

ВИГОДИ ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ

ВЗАЄМНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

